

УДК 338.2.001

Білов Г.О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКУ РЕЙДЕРСЬКОГО НАБІГУ НА ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються питання захоплення підприємств в результаті недосконалості правового регулювання господарських відносин в країні. Розглянуті деякі особливі риси різних типів рейдерських атак.

The article is dealt with questions of enterprises' takeover as a result of imperfections in national corporate legislation. Some specific traits of different types of riders' attacks are considered below.

Найбільш популярною темою в політичних, урядових, бізнесових колах є питання залучення інвестицій в Україну. Вже 17 років пошуком іноземних інвестицій займається президент, Верховна Рада, Уряд, міністерства і всі відомства. Питання інвестицій пов'язали навіть з економічною безпекою України „Про основи національної безпеки України”, державна політика повинна забезпечувати поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності державних процесів. Є спеціальний Закон України „Про режим іноземного інвестування”. Цим прагненням Держави щодо отримання прямих іноземних інвестицій користуються не тільки іноземні інвестори.

Згідно даним опитування на тему "Україна: проблеми легалізації незаконних капіталов", яке проводилося у червні 2007 року Центром досліджень корпоративних стосунків, за останніх 3 року рейдерським атакам піддалися близько 2500 українських підприємств. На думку опитаних, рейдерство в Україні процвітає завдяки корумпованості судів і державних службовців і здійснюється при їх підтримці, так вважає більшість респондентів (81,8%). Крім того, суд дозволяє зробити рейдерську атаку як найменш дорогою і підкріпити її силовими методами виконання винесеної ухвали.

При цьому, на думку 70% експертів "рейдерство неможливо без підтримки судів, прокуратури, міліції". На думку учасників дослідження "рейдерство не існує як окремий процес, в отриманні контролю над підприємством або власністю задіяний весь необхідний спектр підтримки, починаючи від адміністративного тиску (у тому числі і із залученням правоохоронних органів) і закінчуючи "необхідними" рішеннями в судах. При цьому 20% респондентів не підтримують даного твердження.

Також в дослідженні наголошується, що судова система в Україні залежить від бізнесу і влади і абсолютно не залежить від громадської думки.

Метою даної статті є розробка методичних рекомендацій щодо своєчасного виявлення спроб придбання у приватну власність третьої особи, об'єкта господарювання.

Питання, пов'язані із боротьбою за власність, зокрема в трансформаційних суспільствах, розглядаються в працях [1-3]. Вважається, що рейдерство (з англ. Ride – несподіваний захват) – широко поширена як в світі, так і в Україні система поглинання підприємства шляхом захоплення, насильницького злиття, скуповування акцій через підставну структуру, методом винесення спірного судового рішення з подальшим силовим захопленням підприємства. Опосередкованими учасниками рейдерства, часто не з власної ініціативи, стають суди і силові структури. Крім того, важливо знати саму роль держави у проблемі рейдерства як досить поширеного явища в Україні.

У засобах масової інформації корпоративні захоплення підприємств, як правило, висвітлюють крізь призму неефективної протидії рейдерам з боку державних правоохоронних органів. Часто стверджують, що достатньо лише протиставити силовому захопленню ефективну державну охоронну структуру і відсоток успішності операцій

силового захоплення буде зведений нанівець. До цього часу існує думка про те, що саме за браком фахових охоронців, рейдерам вдається проникнути на територію підприємства і, як наслідок, заволодіти необхідною документацією.

Насправді, дана проблема є значно глибшою, аніж те, до чого зводяться коментарі працівників правоохоронних органів чи фахові припущення зацікавлених осіб. Проблема, так званого, рейдерства потребує контраверсійного економічного та правового аналізу і чіткого розуміння витоків конфлікту, оскільки силові захоплення підприємств, як правило, є «післямовою» фактичного порушення прав власників тих чи інших суб'єктів господарювання. Рейдерство не є самостійним та окремим процесом, а лише наслідком законодавчих прогалин щодо прав власності [1].

Але, на нашу думку, рейдерів доцільно умовно розділити на дві категорії:

I категорія – «чорні» рейдери, або «агресивні». Діяльність рейдерів цієї категорії зумовлюється тим, що їх методи та дії суперечать діючому законодавству. Як приклад, можна навести самостійний захват земельних ділянок, підробка документів, печаток та підписів, дача хабарів або «відкатів» посадовим особам.

II категорія – «білі» рейдери, або «законні». Діяльність рейдерів цієї категорії зумовлюється тим, що їх методи та дії, на відміну від рейдерів I категорії - не суперечать діючому законодавству, а знаходять прогалину у ньому. Та завдяки цим прогалинам реалізують певні механізми щодо придбання об'єкту.

На нашу думку, II категорія рейдерів є більш потенційно небезпечною ніж перша, бо фактично «білим» рейдером може бути кожний брокер або інвестор. Основна проблема «білого рейдерства» полягає в тому, що його дуже важко виявити на перших періодах часу. А саме як, відрізнити «білого рейдера», від дійсно чесного інвестора? [2]

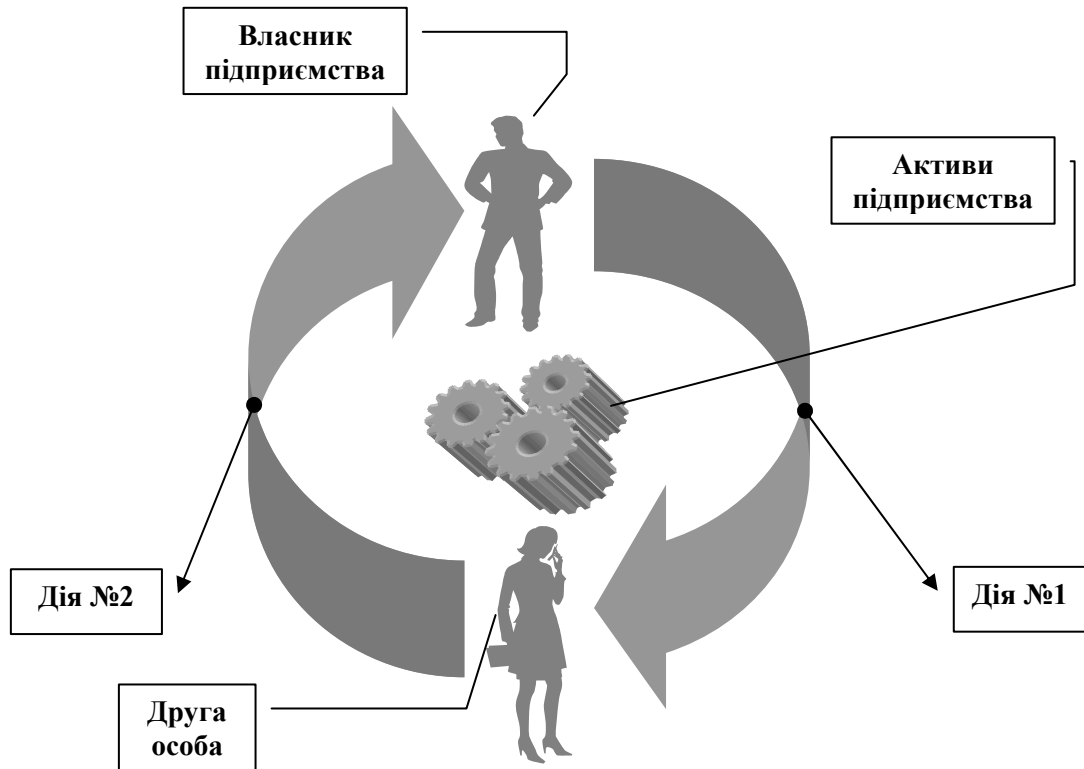
Як свідчить проведений нами аналіз, то потенційно-небезпечними підприємствами для рейдерського нападу є ті підприємства, котрі намагаються залучити до себе інвестиції. Це трапляється через те, що ці підприємства розкривають багато інформації про себе, що в свою чергу і приваблює не лише інвесторів а й рейдерів.

Щоб зрозуміти рейдерство, треба дивитись на речі очима рейдера. З боку рейдера - дуже зручно, представитись інвестором. Але, дивлячись на речі з боку підприємства, то не можливо не надати потенційному інвестору інформацію, яку він вимагає, підозрюючи його в рейдерстві (яким він може і не бути). Тому, на наш погляд, підприємство має провести заходи щодо попередньої профілактики рейдерських нападів. Сутність полягає в тому, що необхідно прийняти ті міри, котрі не зупинять дійсного інвестора в його намірах, та значно ускладнять можливість рейдерського заволодіння підприємством.

Нами запропоновано два варіанти самооборони підприємства від рейдерського нападу третіх осіб. На рисунку 1 зображена схема, такий вид захисту, як оренда. Тобто орендодавець передає орендареві майно не лише в тимчасове користування, але і в тимчасове розпорядження. Договір оренди підлягає державній реєстрації. Цей спосіб ускладнює здійснення прав власника, оскільки супроводиться передачею майна орендареві. Але недолік можна усунути, якщо орендар буде номінальним. Таким чином майно залишається в користуванні самого власника, завдяки повторній передачі в оренду дійсному власнику (див. Рисунок 1).

Іноземні інвестиції в галузеві підприємства державної або приватної власності (до яких прагне Україна) несуть в собі як позитивні так і негативні наслідки. В українських регіонах значна увага в організації інвестиційного процесу приділяється залученню іноземних інвестицій. Серед численних факторів, що визначають закономірності іноземного інвестування — соціально-культурне середовище відповідної території, яке є

вагомою передумовою міжнародних економічних зв'язків, у тому числі — реалізації інвестиційних проєктів. Оскільки світогляд значної частини населення був сформований в

Дія №1 – власник підприємства заключає орендний договір з другою особою з правом передачі в оренду третім особам (як приклад, припустимо сьогоднішній день);

Дія №2 – Друга особа, передає в оренду активи підприємства власнику підприємства (як приклад, припустимо завтрашній день).

Рис. 1. Схема маневру двійної передачі в оренду активів підприємства

період планової економічної системи та декларованої загальнонародної власності на засоби виробництва, сприйняття пересічним українцем представника великого бізнесу є неоднозначним. Більше того, досвід іноземного інвестування в новітній економічній історії України, на жаль, має багато негативних прикладів співпраці з іноземними інвесторами. Загрози, що у суспільній свідомості пов'язані із зростанням присутності іноземного бізнесу, в першу чергу транснаціонального капіталу, в Україні цілком логічні і мають місце в інших країнах світу. Так, в числі найбільших небезпек — загроза національному товаровиробникові. З огляду на низьку конкурентоздатність більшості українських сфер економічної діяльності, входження на галузеві ринки потужних іноземних конкурентів дійсно складає загрозу витіснення місцевого товаровиробника. Тим самим стає реальністю некерована зміна галузевої структури виробництва, аж до повного перепрофілювання чи закриття підприємств з переважною участю іноземного капіталу. Зазначені небезпеки посилюються скороченням зайнятості та посиленням соціальної напруженості міст та регіонів.

Узагальнення світового досвіду співпраці з транснаціональним капіталом дозволяє виокремити чинники впливу на країну-отримувача прямих іноземних інвестицій:

Фактори позитивного впливу:

- позитивний демонстраційний ефект;
- мультиплікаційний ефект в економіці міста чи регіону та збільшення створеного національного продукту;
- пільги місцевим постачальникам та технічна допомога для дотримання власних технічних вимог;
- конкуренція для місцевих товаровиробників, що приводить до удосконалення виробництва останніх;
- програми підвищення кваліфікації працівників, що приводить до удосконалення якості пропозиції на ринку праці;
- бюджетні надходження.

Фактори негативного впливу:

- послаблення конкурентних позицій місцевих товаровиробників;
- структурне безробіття через конкуренцію з підприємством з іноземними інвестиціями;
- втрату вітчизняних підприємств через не конкурентоспроможність з підприємством з іноземними інвестиціями;
- залежність від іноземних інвесторів;
- репатріація прибутків;
- погіршення екологічної ситуації;
- посилення монополістичних тенденцій на ринках;
- конфлікт інтересів країни-одержувача та іноземних інвесторів;
- сприяння переміщенню ресурсів за кордон;
- поглиблення соціальної диференціації.

Також, на нашу думку, однією з основних проблем полягає в тім, що чинним законодавством України не врегульовано правовий статус міноритарних акціонерів. Наслідком цього є нескінченні судові спори між мажоритарними і міноритарними акціонерами товариств.

Наведемо приклад: напередодні загальних зборів учасників товариства, міноритарний акціонер звертається до суду з позовом до товариства щодо порушення його прав як учасника, і просить накласти арешт на цінні папери відповідача і заборонити проведення загальних зборів. Як наслідок, на загальних зборах, що проводяться без участі міноритарія змінюються керівні органи, на підприємстві вже існує нове керівництво. Однак, поки спір щодо легітимності рішення загальних зборів акціонерів вирішується у судовому порядку, повністю паралізується робота вищезгаданого підприємства.

Щоб запобігти рейдерству як явищу, потрібне неодмінне закріплення прав “маленьких” акціонерів для подальшого відстоювання своїх інтересів в органах державної влади і місцевого самоврядування, шляхом об’єднання в спілки міноритарних акціонерів. Міноритарний акціонер повинен мати право вимагати в акціонерного товариства викупу своїх акцій, якщо він голосував проти прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію товариства. У разі додаткових емісій ринкова вартість акцій повністю повинна сплачуватись грошима до моменту оформлення права власності на них [3].

Такі незначні, на перший погляд, зміни в законодавстві допоможуть ліквідувати причини та наслідки так званого рейдерства. Підкреслюючи вищенаведене, можна

зробити висновок, що рейдерство в Україні розвивається на крок по заду від розвитку інвестиційного процесу.

В цілому, існуюча ситуація породжує доволі прагматичний підхід до потенційного інвестора з боку української держави. Зрозуміло, що досягнення соціального ефекту є основною з пріоритетних цілей державної економічної політики, однак для інвестора чи не єдиною метою його діяльності є отримання прибутку. Цей факт необхідно чітко усвідомлювати на всіх владних рівнях, оскільки від цього значною мірою залежить формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Література

1. Кваснюк Б. Структурная перестройка экономики и ее ресурсы // Экономика Украины. –2003. –№ 11. – С.19-26.
2. Корниенко В. Общественная собственность как структурная форма // Экономика Украины. –1994. –№ 4. – С.37-44.
3. Коцюбинський В.Й. Привласнення: соціальні аспекти. – К.: Український центр духовної культури, 1999. – 230 с.
4. Иноземцев В.Л. Собственность в постиндустриальном обществе и исторической ретроспективе // Вопросы философии. –2000. –№3. –С.3-11.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вюном В.Г. 15.06.08*

*Надійшла до редакції
17.09.07*